

Publiceringsår 2016

Tematisk analys

Utmaningar i undervisningen

Många elever behöver mer stimulans och utmaningar

Publiceringsdatum: 2016-08-30
Diarienummer: 40-2016:6874
Foto: Ryno Quantz

Innehållsförteckning

Inledning	4
Elever önskar sig utmaningar – men stora skillnader mellan skolor	5
Att utmana eleverna på rätt nivå.....	6
Utmaningar kräver att läraren ger varje elev det stöd han eller hon behöver	8
Läraren behöver känna sina elever	9
Svårare och snabbare – ett sätt att utmana	10
Avslutande diskussion - Ser vi eleverna som behöver mer utmaningar tillräckligt?.....	11
Referenser.....	13
För vidare läsning	14

Inledning

Detta är en av Skolinspektionens tematiska analyser. Utifrån våra samlade erfarenheter lyfter vi intressanta och viktiga resultat eller mönster som tonar fram när vi genomför olika former av granskningar. Vi fokuserar på teman där vi ser särskilt stora risker när det gäller elevernas rätt till en god utbildning i en stimulerande och trygg miljö. Syftet är att belysa områden som vi bedömer som särskilt viktiga i skolornas förbättringsarbete.

I denna tematiska analys fokuserar vi på vikten av undervisning som utmanar och fördjupar lärandet hos elever. Utifrån tillsyn och kvalitetsgranskning ser vi att undervisningen i vissa klassrum inte tillräckligt stimulerar alla elevgrupper att komma längre i sin kunskapsutveckling.

Skollagen är tydlig med att alla elever har rätt att nå så långt de kan i skolan. Grundskolan är obligatorisk och med det följer ett ansvar för skolan att vara en plats där elevernas lust och nyfikenhet att lära stärks. Även gymnasieskolan har ett tydligt ansvar för alla elevers utveckling och lärande.

Kvaliteten på undervisningen är avgörande för att eleverna ska kunna få den stimulans och de utmaningar de behöver. Undervisningen måste upplevas som meningsfull av eleverna och ge dem goda förutsättningar för lärande. Utifrån forskning och från Skolinspektionens tillsyn och granskningar kan vi hävda att eleverna med relativt enkla medel och anpassningar av undervisningen skulle kunna nå betydligt längre i sitt lärande.

Vi refererar i det följande till cirka femton av våra rapporter, tillsyn och kvalitetsgranskningar och vi lyfter också fram vissa uppgifter från vår skolenkät.

Elever önskar sig utmaningar – men stora skillnader mellan skolor

Skolinspektionens stora enkät Skolenkäten visar att många elever vill ha och behöver mer utmaningar i undervisningen. Under 2015 svarade 42 000 elever i grundskolans årskurs 9 på enkäten¹. Drygt 14 400 av dem uppger att skolarbetet inte alls, eller bara till viss del, stimulerar dem att lära sig mer. Runt 12 200, eller en tredjedel, av de niondeklassare som svarat upplever att de får för lite utmanande arbetsuppgifter i skolan.²

Elever i årskurs nio studerar för att få ett av de viktigaste betygen under hela sin grundskoletid. Att så många känner behov av mer utmaningar och stimulans pekar på behovet av att utveckla undervisningen på många skolor. Det handlar om elever som med annan undervisning, stimulans och utmaningar samt förväntningar förmodligen skulle göra resan från betygen E eller D till B eller A under sitt sista år i grundskolan. Elever som inte sällan har lätt för sig, som vill gå fortare fram men blir frustrerade och uppgivna av att de måste vänta eller bara får göra mer av samma.

Enkäten visar att variationen i elevers upplevelse av undervisningen är stor mellan skolor. På en del skolor tycker runt två tredjedelar av eleverna att de får för lite utmaningar medan eleverna på andra skolor i stort sett är nöjda med de utmaningar de möter i undervisningen. Skillnaden visar att skolans och lärarens insats i undervisningen har avgörande betydelse för hur eleverna upplever undervisningen.

Lärare idag står inför betydande utmaningar att samlat möta ett flertal krav i undervisningen. Skolinspektionen ser dock att många skolor lyckas med att ge elever som behöver fler utmaningar. Det är viktigt att lyfta att möjligheter till goda arbetssätt finns på flera skolor när det gäller att hantera elevers många gånger mycket olika behov i undervisningen. Sådana exempel visar att en utvecklad och mer varierad undervisning är möjlig.

Det behöver alltså inte finnas någon motsägelse mellan att erbjuda utmaningar till de elever som behöver det och att ge stöd och extra anpassningar till de elever som behöver det. Av de grundskollärare som i Skolenkäten svarat att de har möjlighet att hitta utmaningar för sina elever, uppger åtta av tio att de också har förutsättningar att hjälpa elever som är i behov av stöd.³ Trots det uppger skolor i vissa fall för Skolinspektionen att en anledning till att elever inte erbjuds tillräckliga utmaningar och stimulans i undervisningen kan vara att man prioriterar att alla elever når godkänt. Man menar då att konsekvensen blir att lärare prioriterar stöd till de elever som behöver mest hjälp vilket gör att de inte hinner med de elever som vill gå vidare och som behöver mer utmanande uppgifter.

Det är en självklarhet för Skolinspektionen att peka på att skolans arbete med elever som behöver särskilt stöd fortsatt behöver förbättras. **Vad vi vill synliggöra är att fokus i skolans arbete kring undervisningen måste vara brett – både utmaningar och stöd behöver finnas med.** Elever har rätt att få stöd men också att utvecklas så långt möjligt. Att undervisningen utmanar och stimulerar är viktigt och ger innehåll och mening till skolarbetet för många elever.

¹ Skolenkäten är en del av den regelbundna tillsynen och syftar till att samla in såväl elevers som vårdnadshavares och den pedagogiska personalens synpunkter som ett underlag inför bedömningen av skolan. Skolenkäten genomförs två gånger per år, en gång på hösten och en gång på våren. Under ett år besvarar vanligtvis cirka 300 000 elever, vårdnadshavare och pedagogisk personal Skolenkäten.

² Skolinspektionen 2016, Skolenkäten 2015, Resultatredovisning för Skolenkäten till elever i årskurs 5 och årskurs 9 samt år 2 i gymnasieskolan.

³ Skolinspektionen 2016, Skolenkäten 2015: Resultatredovisning för Skolenkäten till elever i årskurs 5 och årskurs 9 samt år 2 i gymnasieskolan.

Att utmana eleverna på rätt nivå

Vid Skolinspektionens besök i skolor träffar vi elever som får sitta av tid och vänta när de är färdiga med en uppgift. I en del skolor med åldersintegrerade klasser har vi träffat elever som berättar att alla måste arbeta med samma uppgifter, oavsett ålder och förkunskaper.⁴ Vi ser också ibland undervisning där uppgifterna som ges till eleverna är alltför enformiga och där eleverna bara ges ett sätt att lösa uppgiften på. Elever som vill och kan gå fortare fram kan få vänta länge när de är färdiga och de extra-uppgifter som delas ut innebär ytterligare upprepning av samma sak, snarare än fördjupning. En elev berättar: "Vissa elever jobbar vidare ändå, fast egentligen får man inte det." För eleverna vid den skolan är det tydligt att lärarna bara "hjälpes dem som ligger längst ned"⁵. Samtidigt som eleverna ibland önskar att läraren drev på mer: "Jag gillar utmaningar. Nya saker blir utmaningar, då blir man mer motiverad att plugga".⁶

Svaren i Skolenkäten visar att runt en tredjedel av pedagogerna i grundskolan tycker att det är viktigt att eleverna får vänta in varandra så att alla kan gå framåt tillsammans.⁷ Detta kan tolkas som att läraren vill hålla samman klassen och att någon eller några elever inte ska komma alltför långt efter sina klasskamrater. Samtidigt kan detta påverka möjligheterna för läraren att vara flexibel och anpassa undervisningen genom att låta några elever gå snabbare fram med andra och svårare uppgifter.

Vikten av att undervisningen utmanar eleverna på rätt nivå är väl belagd inom utbildningsvetenskaplig forskning. I sin bok om utmanande undervisning från 2013 beskriver James Nottingham lättfattligt och med stöd i forskningen strategier och konkreta tips för en mer utmanande undervisning.⁸ Bland annat plockar han upp tankar från Vygotskij och illustrerar hur eleverna (och läraren) kan utmanas genom att de stimuleras att gå in i och ut ur det som kallas inlärningszonen.

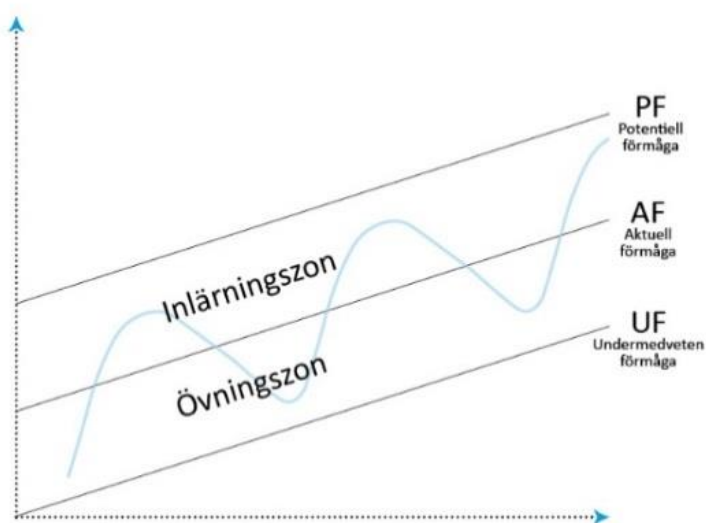

Bild1. Bilden visar rörelsen mellan inlärningszon och övningszon. Med lärarens hjälp rör sig eleven mellan zonerna och lärandet fördjupas.

Källa: Nottingham2013.

⁴ Skolinspektionen 2015, *Ökat fokus på skolor med större utmaningar Skolinspektionens erfarenheter och resultat 2015*.

⁵ Beslut för förskoleklass och grundskola efter prioriterad tillsyn i Centralskolan belägen i Norbergs kommun, 2015-05-13, dnr 43-2014:8192.

⁶ Skolbeslut, dnr 43-2014:8192

⁷ Skolinspektionen 2016, Skolenkäten 2015: Resultatredovisning för Skolenkäten till elever i årskurs 5 och årskurs 9 samt år 2 i gymnasieskolan.

⁸ Nottingham 2013, *Utmanande undervisning i klassrummet: återkoppling, ansträngning, utmaning, reflektion, självkänsla*.

I inlärningszonen får eleven en uppgift att lösa som är mer krävande än vad eleven för tillfället behärskar. Läraren utmanar medvetet eleven att nå längre i sitt lärande. I övningszonen övar sig eleven på de nya färdigheter som eleven arbetat med i inlärningszonen. Rörelsen mellan dessa zoner knyter samman en undervisning som förmår att utmana eleverna.

På de skolor Skolinspektionen besöker finns det oftast en medvetenhet om hur viktig en stimulerande och utmanande undervisning är för elevernas lärande. En rektor som vi träffat i samband med granskning ger uttryck för skolans utmaning: *"Jag tjarar om det, låt eleverna komma högre. I högstadiet kan man ibland få läsa gymnasiematte. En elev i ettan som redan kan läsa ska inte behöva sitta och ljuda."*⁹

För läraren kan det vara frustrerande när upplevelsen är att inte räckta till för de elever som vill mer. I Skolinspektionens granskning av undervisningen i fysik kunde vi konstatera att *"få skolor ger utmaningar och anpassat material till sina högpresterande elever. Flera lärare uppger att de inte tycker att de räcker till för att stimulera elever med höga målsättningar och stort intresse för fysik. Andra antyder att dessa elever är självgående och gör att lärarna kan få mer tid till övriga elever"*¹⁰.

I en granskning av undervisningen i matematik i gymnasieskolan såg Skolinspektionen att den vanligaste bristen på de granskade skolorna är att undervisningen i klassrummet läggs på en "medelnivå" för att passa så många elever som möjligt.¹¹ Det var vanligt att läraren berättade vilka uppgifter eleverna behövde göra för att kunna nå ett visst betyg. Eleverna kunde också själva välja vilken nivå de "lägger sig på". Under ett av skolbesöken träffade inspektörerna en lärare som berättade att hen försöker "träffa så många som möjligt" med nivån på undervisningen. "Att träffa så många som möjligt innebär att jag måste släppa de elever som är högpresterande".¹²

Elever som vi möter på skolorna berättar att lärarna kan ha svårt att hitta lämpliga uppgifter för de som behöver utmanas. I en del fall leder det till att de elever som behöver utmanas får sitta själva med sitt skolarbete. De får ta ett stort ansvar för sitt eget lärande. I Skolinspektionens granskning av teknikundervisningen såg inspektörerna teknikundervisning som innehållsmässigt och i svårighetsgrad ligger på en alltför låg nivå på flera skolor. En elev berättar att *"tyvärr är det jag fått lära mig under årskurs 5 saker jag (oftast) visste innan. Vilket antingen betyder att jag är ovanligt smart eller att den årskursen inte är så bra"*. En annan elev önskar *"att man ska få göra lite svårare saker, så man lär sig mer om det man egentligen inte trodde man kunde"*.¹³

I undervisningen av nyanlända elever är skolans kartläggning av elevernas tidigare kunskaper en mycket viktig utgångspunkt för att skolan sedan ska kunna anpassa undervisningen efter varje elevs behov. Trots detta ser Skolinspektionen hur alltför stor del av den första tiden i skolan ägnas åt isolerad färdighetsträning i svenska språket och mindre till undervisning i olika ämnen som berikar elevernas lärande och utveckling av skolsvenska. Från en observation av en lektion konstateras att *"det är tydligt att den låga graden av individanpassning, den låga graden av stöd och lärarnas låga förväntningar, leder till att XX i princip aldrig utmanas och stimuleras i sitt lärande under de allra flesta observerade lektioner"*.¹⁴

Skolinspektionens granskning av läs- och skrivundervisning visar att en stor andel elever tycker att de får för lätta uppgifter.¹⁵ För att komma åt detta kan mindre förändringar av undervisningen göra stor skillnad. Det kan handla om att ta fram uppgifter som inte har givna svar, som när lärare arbetar med öppna uppgifter "utan tak" så att alla elever kan utmanas på sin nivå. Det innebär att undervisningen

⁹ Skolinspektionen 2014, *Stöd och stimulans i klassrummet – rätten att utvecklas så långt som möjligt*.

¹⁰ Skolinspektionen 2010, *Fysik utan dragningskraft – en kvalitetsgranskning om lusten att lära fysik i grundskolan*.

¹¹ Skolinspektionen 2016, preliminära resultat från granskning av matematikämnet på avancerad nivå i gymnasieskolan.

¹² Verksamhetsrapport efter kvalitetsgranskning av undervisningen i matematik 3 C för Katedralskolan, Skara, 2015-04-07, dnr 400-2014:2725.

¹³ Skolinspektionen 2014, *Teknik – gör det osynliga synligt*.

¹⁴ Skolinspektionen 2014, *Utbildningen för nyanlända elever*.

¹⁵ Skolinspektionen 2016, *Läs- och skrivundervisningen inom ämnen svenska/svenska som andraspråk i årskurserna 4–6*.

ska läggas på en lite högre nivå än den som eleven redan behärskar, så att eleven måste anstränga sig lite. Detta ställer krav på såväl tankemässiga utmaningar som på lärarstöd under lektionstid. Om utmaningarna blir för få begränsas lärandet och eleverna tappar ofta intresse och motivation.

I granskningen om stöd och stimulans i undervisningen kunde Skolinspektionen konstatera att eleverna alltför sällan gavs möjlighet att utveckla mer avancerade förmågor som att kritiskt värdera eller analysera.¹⁶ Ett exempel är SO-undervisningen, där en alltför stor del av lektionerna ägnades åt att söka efter eller redovisa faktakunskap, snarare än att få uppgifter eller tillämpa arbetsätt som är mer tankemässigt utmanande. I andra exempel undervisar man om klimatförändringar och ekonomisk utveckling utan att knyta an till aktuella händelser, som internationella möten eller pågående ekonomiska kriser. Man riskerar då att tappa elevernas intresse genom att placera lektionen i ett vacuum, isolerad från omvärlden. Eleverna i granskningen berättar också att de blir engagerade när lärarna *”ställer frågor så att vi får tänka själva, att vi gör jobbet men de ger oss en push”*. I ämnet historia blir det tydligt hur eleverna går miste om kunskap och förståelse för ämnet och utmaningar i lärandet, när ämnet framställs som en rad fakta om tidigare händelser och skeenden.¹⁷

Exemplen ovan visar hur frånvaron av utmaningar i undervisningen ibland går hand i hand med en reducering av ämnets innehåll, på så sätt att undervisningen inte skapar förutsättningar att utveckla alla de förmågor som kursplanen föreskriver. Ämnena reduceras och förmågor som handlar om att sätta kunskaperna i ett vidare sammanhang, att förstå och ifrågasätta hur kunskaperna används och kan användas, identifiera olika perspektiv osv. kan lämnas därhän. Genom att ge eleverna möjlighet och utrymme att utveckla dessa förmågor, skulle undervisningen kunna innebära långt större utmaningar för många elever.

Utmaningar kräver att läraren ger varje elev det stöd han eller hon behöver

Brister i lärarnas stöd till eleverna är ett centralt utvecklingsområde, det visar flera av Skolinspektionens granskningar. Det kan innebära att eleverna inte får arbetsuppgifter och lektionsinnehåll tillräckligt tydligt förklarade, att de inte får den ledning och stimulans de behöver för att komma vidare och i vissa fall inte heller får den garanterade undervisningstid de har rätt till. Vi har sett gymnasieskolor där eleverna får gå hem när de är färdiga med sina arbetsuppgifter, trots att det återstår lektionstid.¹⁸

För att läraren ska kunna ge mer utmanande uppgifter krävs också ofta att läraren ger eleven ett aktivt och tydligt stöd. Som en lärare uttryckte det till en av våra inspektörer: *”en uppgift kan te sig enklare än den är, då får man stötta eleverna i att jobba vidare med texten”*¹⁹. Vid våra skolbesök är det tydligt att eleverna uppskattar lärare som ger dem återkoppling och det stöd de behöver för att veta vad de ska lära sig och hur de ligger till i förhållande till målen för undervisningen. Att förtydliga kunskapsmålen och arbeta med kontinuerlig återkoppling på det egna lärandet i förhållande till målen är tydliga framgångsfaktorer.

Vid många skolbesök möter inspektörerna elever som berättar om lärare som ger dem ett bra stöd för att utveckla sina kunskaper. Eleverna beskriver då ofta att deras lärare är engagerade, har ett gott bemötande, individanpassar sin undervisning, gör tydliga planeringar, hjälper eleverna förstå vad de ska lära sig och låter eleverna visa sina kunskaper på olika sätt. Forskningen visar också att framgångsrika

¹⁶ Skolinspektionen 2014, *Stöd och stimulans i klassrummet – rätten att utvecklas så långt som möjligt*.

¹⁷ Skolinspektionen 2015, *Undervisningen i historia*.

¹⁸ Se exempel i sammanfattande rapport efter tillsyn av Drivkraft Varend AB, 2012-06-11, dnr 44-2012:3090 och sammanfattande rapport efter tillsyn av skolor med huvudman Utbildning leder till rätt arbete i Norden AB, ULTRA Education AB, 2012-04-10, dnr 44-2011:3576.

¹⁹ Skolinspektionen 2016, *Läs- och skrivundervisningen inom ämnen svenska/svenska som andraspråk i årskurserna 4–6*.

lärare har goda kunskaper i de ämnen de undervisar i. När lärare inte har tillräcklig kompetens eller när det sker täta lärarbyten leder detta till bristande kontinuitet i undervisningen. Då kan eleverna berättiga för våra inspektörer att det känns som att de antingen bara repeterar sådant de redan har gjort eller att lärarna börjar om på nytt i undervisningen.²⁰

Inspektörerna träffar många elever som vill utvecklas mer och som vill att lärarna stimulerar dem att vilja lära mer. En elev uttryckte att hen önskade få höra från lärarna: *"kom igen, nu gör vi det här!"*²¹ En lärare vi mött uttryckte det: *"när eleverna lämnar in arbeten, då kommenterar jag med frågor, frågor, frågor – så att de får igång tänket"*²². När eleverna inte blir tankemässigt utmanade och stimulerade på lektionerna blir de omotiverade eller uttråkade. Bland omotiverade eller uttråkade elever finns större risk att de sysselsätter sig med annat än lärande på lektionen eller ställer till med oreda. I skolbesöken ser vi en koppling mellan lärares förmåga att hålla strukturerade, välplanerade lektioner med varierat innehåll och elevernas studiero och motivation.²³

Läraren i sin tur behöver få stöd av sin rektor. Rektor behöver skapa förutsättningar för lärarna att lära av varandra och ta del av och omsätta forskning i sin praktik. Rektor har också en viktig roll när det gäller att skapa en samsyn kring vikten av undervisning som utmanar och stimulerar och att signalera höga förväntningar på lärarnas insatser.

Läraren behöver känna sina elever

En förutsättning för att en lärare ska kunna möta elevernas olika behov i undervisningen är att läraren har en god bild av varje elevs förutsättningar och behov. Detta är självklart för många av de lärare vi möter under våra inspektionsbesök – utan kunskap om var eleverna befinner sig är det svårt att utmana dem på rätt nivå.

Även utbildningsforskaren John Hattie understryker detta och menar att läraren behöver ha en klar bild av vad eleven ska lära sig under en lektion och sedan ta reda på hur väl varje elev har lyckats med att uppnå målen.²⁴ För att kunna skapa en brygga mellan elevs förkunskaper och de lärandemål som står i fokus för undervisningen måste läraren känna till elevs förkunskaper. Eleverna behöver också veta vad som förväntas av dem, vad de har lyckats med, vad som kan utvecklas och hur de kan uppnå lärandemålen. Ju mer eleverna kan om lärandemålen och vägen till framgång desto mer kommer de att engagera sig i skolan.

I Skolinspektionens granskning av undervisningen i fysik i årskurs 4-6 kunde vi tydligt se vikten av att koppla undervisningens innehåll till elevernas egna erfarenheter. Vi konstaterade där att ämnet fysik inte förmår engagera på djupet och att de laborativa inslagen – som eleverna visserligen upplever som lustfyllda – inte kopplar till fysikens samhällsnytta och användning eller till elevernas spontana intresse. Fysikämnet blir färdiga svar på frågor som eleverna aldrig har ställt. Ämnet upplevs vara alltför lätt och därmed inte tillräckligt utmanande. *"Jag är rädd för att ställa krav som gör att eleverna tappar lust och motivation"*, förklarar en lärare.²⁵

När undervisningen anpassas till medeleven eller de som har svårast att hänga med, är det svårt att samtidigt utmana enskilda elever eller möta dem i deras intressen. En undervisning som fokuserar på

²⁰ Se Skolinspektionens 2016, *Ökat fokus på skolor med större utmaningar: Skolinspektionens erfarenheter och resultat 2015*.

²¹ Skolinspektionen 2014, *Stöd och stimulans i klassrummet – rätten att utvecklas så långt som möjligt*.

²² Verksamhetsrapport efter kvalitetsgranskning av bedömning och betygssättning vid den fristående gymnasieskolan Hantverksakademiens gymnasium i Stockholms kommun, dnr 400-2013:200.

²³ Skolinspektionen (2016), *Skolans arbete för att säkerställa studiero – det räcker inte att det är lugnt, eleverna måste lära sig något också*.

²⁴ Hattie 2012, *Synligt lärande för lärare*.

²⁵ Skolinspektionen 2011, *Fysik i mellanåren – bortglömt men inte bortglömt*.

att alla elever ska nöta in samma kunskaper på samma sätt i stället för att utmana eleverna där de är, kan sällan ta tillvara på elevernas motivation att lära – nyfikenhet, viljan att behärska och förstå.

Forskare som intresserar sig för elevers motivation pekar på att överdrivet fokus på yttre motivationsfaktorer – betyg, beröm eller andra ”belöningar” – riskerar att hämma den inre motivationen. Lärare bör därför rikta in sig på att stärka elevernas inre motivation.²⁶ Det kan handla om att ge eleverna möjlighet att klara något de tidigare inte klarat och upptäcka nya förmågor hos sig själva, och hjälpa dem att också se detta. Tilltro till elevernas förmåga, positiv återkoppling och konstruktiv feedback är viktiga faktorer i lärarens förhållningssätt. En stark inre motivation gör det lättare att behålla inlärd kunskaper, men också att våga sig på nya utmaningar.

Svårare och snabbare – ett sätt att utmana

Ett konkret resultat av pedagogik som förmår utmana och stimulera eleverna är att undervisningen innehåller mer av utmaningar för de elever som vill och kan gå fortare fram. Här handlar det om att lärare kan och vågar variera undervisningen och inkludera uppgifter som ligger något över elevens nuvarande förmåga. Elever på fordons- och transportprogrammet berättar till exempel att *”om man får svårare jobb, exempelvis kamremsbyte, så vet man att man har utvecklats och blivit bättre”*²⁷. Ett annat exempel kommer från fysikundervisning där vi mött lärare som har en medveten strategi för att stimulera och göra intresserade elever mer nyfikna: *”Jag kastar ur mig aktuella och intresseväckande fysikbegrepp för att tända lågor”*²⁸ är ett citat från en sådan lärare. På några skolor får elever som blir klara före de andra mer utmanande och svårare uppgifter, exempelvis alternativa laborationer eller fördjupningsarbeten.

I detta sammanhang används även ibland begreppet ”acceleration” för att beskriva undervisning för särskilt begåvade elever, men liknande tankesätt kan användas när det gäller elever som behöver mer utmaningar.²⁹ Acceleration innebär ett sätt att arbeta med elever som har lätt för sig, där de uppmuntras att arbeta snabbare och med svårare uppgifter och utmaningar. En viktig poäng är att det inte handlar om att skilja ut dessa elever utan istället att tillgodose deras behov i den klass de befinner sig.³⁰ En positiv effekt av detta är att de då också ger draghjälp åt hela klassen genom kamrateffekter. Det är just i denna rörelse mellan det mer trygga och välkända i undervisningen och det mer utmanande som lärande äger rum och där utmaningarna blir betydelsefulla.

²⁶ En överskådlig sammanställning av psykologisk och utbildningsvetenskaplig forskning kring motivation i lärande har gjorts av utbildningsforskarna Jessica Wery och Margareta Maria Thomson i artikeln "Motivational strategies to enhance effective learning in teaching struggling students". Se också artiklar och böcker av den svenska kognitionsforskaren Peter Gärdenfors, till exempel "Skolans struktur dödar elevernas motivation" (publicerad i *Skolvärlden*, den 7 februari 2011).

²⁷ Skolinspektionen 2014, *Undervisning på yrkesprogram*.

²⁸ Skolinspektionen 2010, *Fysik utan dragningskraft – en kvalitetsgranskning om lusten att lära fysik i grundskolan*.

²⁹ Skolverket 2015, 2.1 *Att undervisa särskilt begåvade elever*.

³⁰ Skolverket 2013, *Forskning för klassrummet: Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet i praktiken*.

Avslutande diskussion - Ser vi eleverna som behöver mer utmaningar tillräckligt?

De elever vi fokuserat på i denna artikel finns i varje klassrum. De är inte särbegåvade, de sticker sällan ut, och de har inte behov av stöd eller extra anpassningar för att klara undervisningen. De går oftast genom skolan med godkända betyg och klarar sig sedan i allmänhet bra. Samtidigt vet vi från forskning såväl som från vår egen erfarenhet att det handlar om elever som med relativt enkla medel skulle kunna nå betydligt längre i sitt lärande. Elever som kan ha lätt för sig och som vill gå fortare fram eller som i vart fall har tillräckliga kunskaper men som inte lockas att försöka nå längre.

För flertalet elever är konsekvenserna av att undervisningen inte lyfter eller utmanar dem att de inte når fullt så långt i sitt lärande som de skulle kunna och har rätt till. Vissa elever som inte blir tanke- mässigt utmanade och stimulerade på lektionerna riskerar också att bli omotiverade.

När kunskapsresultaten i svensk skola har sjunkit, så har de gjort det bland alla elever. I de internationella mätningarna har de svenska elevernas resultat försämrats mest bland lågpresterande elever men även bland medel- och högpresterande elever. Det är självklart för Skolinspektionen att betona vikten av skolans arbete med elever som behöver särskilt stöd. Samtidigt ligger i skolans uppdrag elevers rätt att utvecklas så långt möjligt, vilket för en stor del av eleverna rimligtvis betyder att utbildas för att nå långt över godkännivån.

Till det glädjande hör att vi under våra hundratals årliga skolbesök ser många skolor och lärare som kan hantera denna uppgift väl och som möter elever med stimulans, nya uppgifter och utmaningar som elever behöver för att nyttja sin potential. Elever berättar om lärare som motiverar, väcker intresse och som kan balansera de olika behov av stöd och stimulans som finns i klassen. Dessa skolor och lärare är viktiga för att visa vägen framåt mot vad som är möjligt för att skolan ska kunna klara hela sitt uppdrag.

Som Skolinspektionen visat i flera granskningar kan undervisningen och lärarens insats inte förstås som en isolerad del av skolans arbete. Betydelsen av rektors ledarskap och den kollegiala samverkan kan illustreras med resultat från Skolenkäten: Av de lärare som upplever att de har möjlighet att hitta utmaningar för sina elever, menar åtta av tio att rektor tar ansvar för det pedagogiska arbetet på skolan, jämfört med hälften av de lärare som har svårt att hitta utmaningar för eleverna. De lärare som uppger att de kan hitta utmaningar för eleverna uppger i mycket högre grad att de samverkar med kollegorna kring planering och bedömning, än de lärare som uppger att de har svårt att erbjuda utmaningar.³¹

Betydelsen av rektors ledarskap kan inte nog understrykas. Utmaningen för rektor är att ge lärarna verktyg att bedriva en god undervisning med utgångspunkt i en samsyn kring ambitionen att möta *alla* elevers behov. Att arbeta tillsammans med kollegor inom ramarna för vad som brukar kallas kollegialt lärande kan vara ett sätt för lärare att komma vidare och lära nytt. Då skapas utrymme att jämföra och utvärdera vilken effekt på elevernas lärande som olika undervisningssätt för med sig. Lärarens skicklighet och mod att i undervisningen våga gå utanför ramarna och pröva nya sätt att arbeta är en avgö-

³¹ Skolinspektionen 2015, egna statistiska beräkningar på Skolenkäten.

rande faktor. Det handlar om att våga ifrågasätta invanda sätt att undervisa och sätta elevernas lärande i främsta rummet; att ge varje elev möjlighet att utvecklas så långt som möjligt och uppleva glädje i sitt lärande.

I denna tematiska analys har vi velat belysa ett viktigt utvecklingsområde i skolornas verksamhet. Ytterst är det huvudmannen och skolorna själva som har ansvar för att eleverna får den utbildning de har rätt till. En del skolor som Skolinspektionen besöker har utvecklat ett arbetssätt som leder till såväl goda resultat för eleverna som en trygg skolmiljö. Det är skolor där styrkedjan huvudman- rektor-lärare och elever fungerar. Där finns en samsyn, dialog och aktivt samarbete mellan de professioner och nivåer som tillsammans har ett ansvar för skolan. En viktig del av detta är att skolan måste sätta undervisningen i främsta rummet och skapa en samsyn bland all personal kring detta. Trots att varje skola är unik finns det hos skolor som gjort denna resa lärdomar och erfarenheter värda att ta tillvara.

Denna tematiska analys ingår i Skolinspektionens samlade råd och vägledningsmaterial. Skolinspektionen har ett uppdrag att ge råd och vägledning inom ramarna för tillsyn och granskning. En stor del av vårt vägledningsmaterial handlar om vilka krav vi ställer på skolorna, hur vi tolkar lagen och om brister som vi ser när vi granskar skolorna. Du hittar allt vårt vägledningsmaterial på vår hemsida. Till denna fördjupning har vi även tagit fram en referenslista med Skolinspektionens kvalitetsgranskningar där temat utmaningar i undervisningen berörs på olika sätt.

Referenser

- Gärdenfors, P. Skolans struktur dödar elevernas motivation. *Skolvärlden*, 7 februari 2011. Tillgänglig på: <http://skolvarlden.se/artiklar/%E2%80%9Dskolans-struktur-dodar-elevernas-motivation%E2%80%9D>)
- Nottingham, J. (2013). *Utmanande undervisning i klassrummet: återkoppling, ansträngning, utmaning, reflektion, självkänsla*. (1. utg.) Stockholm: Natur & kultur.
- Skolinspektionen (2010). *Fysik utan dragningskraft: En kvalitetsgranskning om lusten att lära fysik i grundskolan*. Rapport 2010:8.
- Skolinspektionen (2011). *Fysik i mellanåren – bortgömt men inte bortglömt*. Rapport 2011:9.
- Skolinspektionen (2012). Sammanfattande rapport efter tillsyn av skolor med huvudman Utbildning leder till rätt arbete i Norden AB, ULTRA Education AB, 2012-04-10. Dnr 44-2011:3576.
- Skolinspektionen (2012). Sammanfattande rapport efter tillsyn av Drivkraft Varend AB, 2012-06-11. Dnr 44-2012:3090.
- Skolinspektionen (2013). Verksamhetsrapport efter kvalitetsgranskning av bedömning och betygssättning vid den fristående gymnasieskolan Hantverksakademins gymnasium i Stockholms kommun, 2013-12-20. Dnr 400-2013:200.
- Skolinspektionen (2014). *Stöd och stimulans i klassrummet – Rätten att utvecklas så långt som möjligt*. Rapport 2014:2.
- Skolinspektionen (2014). *Teknik – gör det osynliga synligt*. Rapport 2014:4.
- Skolinspektionen (2014). *Undervisning på yrkesprogram*. Rapport 2014:05
- Skolinspektionen (2014). *Utbildningen för nyanlända elever*. Rapport 2014:3.
- Skolinspektionen (2015). Beslut för förskoleklass och grundskola efter prioriterad tillsyn i Centralskolan belägen i Norbergs kommun, 2015-05-13. Dnr 43-2014:8192.
- Skolinspektionen (2015). *Undervisningen i historia*. Rapport 2015:8.
- Skolinspektionen (2015). Verksamhetsrapport efter kvalitetsgranskning av undervisningen i matematik 3 C vid Katedralskolan i Skara kommun, 2015-04-07. Dnr 400-2014:2725
- Skolinspektionen (2016). *Ökat fokus på skolor med större utmaningar: Skolinspektionens erfarenheter och resultat 2015*.
- Skolinspektionen (2016). *Läs- och skrivundervisningen inom ämnen svenska/svenska som andraspråk i årskurserna 4–6*. Rapport 2016:1.
- Skolinspektionen (2016). Preliminära resultat från granskning av matematikämnet på avancerad nivå i gymnasieskolan. Dnr 400-2014:2725.
- Skolinspektionen (2016). *Skolans arbete för att säkerställa studiero – det räcker inte att det är lugnt, eleverna måste lära sig något också*.
- Skolinspektionen (2016). Skolenkäten 2015: Resultatredovisning för Skolenkäten till elever i årskurs 5 och årskurs 9 samt år 2 i gymnasieskolan.
- Hattie, J. (2012). *Synligt lärande för lärare*. Stockholm: Natur & Kultur

Wery, J. and Thomson, M.M. (2013). "Motivational Strategies to Enhance Effective Learning" teaching struggling students". I: Support for Learning, 28:3, 2013. Se också artiklar och böcker av den svenska kognitionsforskaren Peter Gärdenfors, till exempel "Skolans struktur dödar elevernas motivation" (I *Skolvärlden*, publicerad den 7 februari 2011).

Skolverket (2015). 2.1 Att undervisa särskilt begåvade elever. Stödmaterial. Tillgänglig elektroniskt: http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.235969!/Menu/article/attachment/2_1_begavade_barn_AC-CESSIBLE-1.pdf

Skolverket (2013). *Forskning för klassrummet: Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet i praktiken*. Stockholm: Skolverket.

För vidare läsning

Flera av de kvalitetsgranskningar som har genomförts är relevanta för att identifiera och utveckla möjligheterna att utmana eleverna i undervisningen. Samtliga rapporter finns att ladda ned från www.skolinspektionen.se/publikationer